

IMKONIYATI CHEKLANGAN O'QUVCHILARGA GEOGRAFIYA FANINI O'QITISH METODIKASI

Shadiyeva Nigora Sharipovna

Buxoro davlat pedagogika instituti Tabiiy fanlar kafedrası professor-
o'qituvchisi p.f.f.d, (PhD)

Erkinov Ramziddin Tulqin o'g'li

Buxoro davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti (PhD) Tabiiy
fanlar kafedrası professor-o'qituvchisi

Xodjaniyazova Shoxsanam Ergash qizi

Buxoro davlat pedagogika institute Geografiya va iqtisodiy bilim
asoslari ta'lim yo'nalishi 2-boshqich talabasi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.12178910>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 10-June 2024 yil
Ma'qullandi: 15- June 2024 yil
Nashr qilindi: 20- June 2024 yil

KEYWORDS

Inklyuziv ta'lim, individual ta'lim, geografik metodlar, zamonaviy metodlar, pedagogik yangiliklar, o'quv qo'llanmalar, tarqatma materiallari, harakatli va ko'rgazmali o'yinlar. Xaritalar bilan ishlash.

ABSTRACT

Ushbu maqola geografiya fanini o'qitishning o'ziga xos xususiyatlarini va bolalarning atrofdagi dunyoni idrok etish xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etish bilan bog'liq asosiy muammolarni ko'rib chiqadi. Imkoniyati cheklangan bolalar uchun geografiya darslarida ko'rgazmali qurollardan foydalanishning uslubiy usullari tahlil qilinadi, didaktik material bilan ishlash tajribasi bayon qilinadi.

Inklyuziv ta'lim amaliyoti har bir o'quvchining individualligini qabul qilish g'oyasiga asoslanadi va shuning uchun ta'lim har bir bolaning alohida ehtiyojlarini qondiradigan tarzda, tuzatish muhitini tashkil etishi kerak. Geografiya darslarida imkoniyati cheklangan o'quvchilarning bilim faolligini rivojlantirish va tuzatish ko'rib chiqiladi. Geografiya darslarini tashkil etishda imkoniyati cheklangan o'quvchilarning bilim olishini ta'minlashda pedagog hodimning mahorati birinchi o'rinda turadi. Bunda imkoniyati cheklangan bolalarga dars beradigan o'qituvchi muqarrar ravishda bir qator muammolarga duch keladi. Masalan, har bir talabaning bilim olishdagi muvaffaqiyatini ta'minlash, ta'lim faoliyatini tashkil etishda bolaning sog'lig'ini qanday saqlash va mustahkamlash kabilar.

Agar quyidagi pedagogik shartlar bajarilsa, nogiron bolalarni o'qitish samarali bo'ladi:

- moslashtirilgan ta'lim dasturlari va o'quv qo'llanmalaridan foydalanish;
- nogiron o'quvchilarning psixofizik rivojlanishining xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularning har tomonlama rivojlanishiga hissa qo'shadigan ish dasturlari va dars konspektlarini tuzish;
- hissiy-irodaviy sohani, shaxsga yo'naltirilgan va differentsial yondashuvni hisobga olgan holda individual yondashuvni qo'llash;
- aqliy va amaliy faoliyatni almashinish, qiziqarli va rang-barang didaktik materiallar va ko'rgazmali qurollardan foydalanish;

- mashg'ulotlar paytida faoliyatni o'zgartirishdan foydalanish (jismoniy tarbiya va boshqa qiziqarli mashg'ulotlar);

“Geografiya” o'quv faniga talabalarning kognitiv faolligi va kognitiv qiziqishini faollashtiradigan usullardan foydalanish;

- uy vazifasini bajarilishini doimiy nazorat qilish (kerakli hajm, berilgan materialga muvofiqligi);

- nogiron o'quvchilarga qo'yiladigan talablarning birligi va izchilligi.

Geografiya darslarini o'tkazishda faol o'qitish usullari, o'yin va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish bugungi kun pedagogining asosiy maqsadi bo'lishi kerak. O'quv jarayonida multimedia taqdimotlari, o'quv va hujjatli filmlar, shuningdek, turli didaktik materiallardan keng ko'lamda foydalaish lozim. Darslik va ishchi daftar asosiy o'qitish vositalari bo'lib, har bir darsda faol foydalanilgan. Dars davomida o'quvchilar darslikdagi materiallar, darslikka rang-barang ilova bilan ishlaydilar va mavzuni o'rgangach, paragraflardan keyingi savollar yoki ish daftaridagi topshiriqlar bilan o'z bilimlarini sinab ko'rishlari topshirilishi zarur.

Geografiyaga kognitiv qiziqishni shakllantirish bo'yicha o'tkazilgan darslar to'plamiga quyidagilar kiradi:

- ko'p sonli o'yin usullari va shakllaridan foydalanish. Masalan, mashqlar o'yinlari taxminan 10 daqiqa davom etadi va imkoniyati cheklangan bolalarning bilim qobiliyatini yaxshilashga qaratiladi, shuningdek, kognitiv qiziqishlarni rivojlantirish, dars materialini tushunish va mustahkamlashning yaxshi usuli bo'lib hisoblanadi.

“Hatching” mashqi. Bu mashqda kontur xaritada qit'alarni turli yo'llar bilan bo'linadi. Ushbu mashq vizual va vosita analizatorlarining muvofiqlashtirilgan harakatlarini ishlab chiqish va tuzatishga qaratilgandir.

“Kontur bo'yicha aniqlang” mashqi. Bu mashqda bolalardan qit'alarni konturlari bo'yicha tanib olishlari so'raladi, qit'alarning tasvirlarini teskari burish orqali vazifani murakkablashtirish mumkin. Jismoniy mashqlar vizual idrok etish, xotira va e'tiborni rivojlantirishga yordam beradi.

“Rangli dastur” mashqi (individual ish uchun). Bolaga qit'alarning 6 ta rangli tasvir beriladi, u xaritalarni dunyo xaritasida joylashtirishi kerak. Mashq ko'zni fazoda harakat qilish, hududlarni idrok etish qobiliyatini rivojlantiradi.

“Geografik alifbo” mashqi. Atamalarini alifbo tartibida sanab berish vazifasi yuklatilgan. Vazifa og'zaki yoki yozma ravishda, frontal yoki individual ravishda, ma'lum vaqt ichida bajariladi.

“Geografik krossvord” mashqi. Har qanday krossvord so'z boyligimizni boyitish uchun foydalidir. Ushbu mashqlar maktab yoshidagi o'quvchilar uchun mos keladi va turli yoshdagi o'quvchilar uchun krossvordlardan foydalanish o'ta muhim bo'lib hisoblandi. Talabalar bunday geografik vazifalarni turli xil o'yin sifatida qabul qiladilar. Ular doimo zavq bilan bu kabi o'yinlarni bajaradilar. O'quv jarayonini kuzatish shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar o'z o'rganish imkoniyatlardan tugayotgan dars oxirida ham ushbu mashq topshiriqlarini unumli bajaradilar. Ba'zi geografik mashqlar o'quvchi talabalarning ijodiy savodxonligini oshirib borishda ko'maklashadi. Masalan, geografik sxematik chizmalarni talab qiladigan vazifalar. Bu o'z fikrini yoki javobini og'zaki ifoda etishda qiynalayotgan talabalarning ishini sezilarli darajada osonlashtiradi.

Imkoniyati cheklangan o'quvchilarning ilmiy ko'nikmalarini rivojlantirish uchun qo'shimcha geografik vazifalar ham mavjud. Masalan, plastilin metodi bilan ishlash. Plastilindan tog' tizmasi maketi yasaladi. Uning qismlari belgilar bilan belgilanadi, yoki plastilindan vulqon maketini yasaladi. Bunday ishlar tirishqoqlik bilan diqqatni jamlash, mehnatsevarlikni tarbiyalaydi, idrokni rivojlantiradi hamda geografiya faniga qiziqishini oshiradi. Imkoniyati cheklangan bolalarni tarbiyalash va o'qitishda o'qituvchi nafaqat bilim berish, balki mustaqil fikrlash qobiliyatini ham rivojlantirishi kerak.

Sinfdan tashqari soatlarda imkoniyati cheklangan o'quvchilarning dunyoqarashi, ranglarni idrok etishi, mantiqiy fikrlashi va nozik vosita ko'nikmalarini rivojlantirish uchun individual ishlash uchun quyidagi stol o'yinlaridan foydalanishimiz mumkin:

"Dunyo obidalari" eslatmasi. To'plamdagi har bir kartada dunyoning mashhur me'moriy yodgorliklari mavjud. To'plam kartalarda ko'rsatilgan barcha joylarni tavsiflovchi bukletni o'z ichiga oladi.

"Jahon xaritasi" jumbog'i - bu jumboq o'yini bo'lib bola ko'p sonli bo'laklardan rasm yaratishi kerak.

"Sehrli geografiya" o'yin-qo'llanma bo'lib, butun dunyo faunasining geografiyasi va yashash joylarini o'rganish uchun ishlatilishi mumkin. O'yin qo'llanmasida hech qanday iz qoldirmasdan ko'p marta yopishtirish va tozalash mumkin bo'lgan ko'plab stikerlar mavjud. Keyin har bir stikerni alohida ko'rib chiqish, Yer va iqlimning qaysi qismi ushbu hayvon uchun eng mos ekanligini va nima uchun ekanligini tushuntirish mumkin. Vizualizatsiya bu inklyuziv ta'lim jarayonining hayotga tatbiq etishga yordam beruvchi vositadir. Tasvirlar o'quvchilar e'tiborini tortib, his-tuyg'ularini uyg'otadi, materialni eslab qolishga yordam beradi. Geografiyada inklyuziv ta'lim - bu jismoniy, aqliy, intellektual va boshqa xususiyatlaridan qat'iy nazar, barcha bolalar umumiy ta'lim tizimiga kiritilgan va o'z yashash joyida nogiron tengdoshlari bilan bir joyda ta'lim oladiga, ta'lim va tarbiya jarayoni. Ularning maxsus ta'lim ehtiyojlarini hisobga oladigan va zarur mutaxassis yordamini ko'rsatadigan umumiy ta'lim muassasalari bo'lib hisoblanadi. Inklyuziv o'qitish turli xil nogiron bolalarni ta'lim jarayoniga jalb qilishni va ta'lim muassasalari buning uchun tegishli shart-sharoitlarni yaratishni nazarda tutadi. Geografik infografika eski uslubdagi aniq va mos yozuvlar nuqtasidir, shuning uchun vaqt sinovidan o'tgan usullar zamonaviy sharoitlarda yaxshi ishlashi mumkin. Infografika - bu shunchaki kompyuterda yaratilgan narsa bo'lmay, balki tartibga solinadigan ma'lumotlar va uning grafik tasviri. Siz qog'ozga yoki doskaga qo'lda yoki kompyuterda chizish orqali ham infografika yaratishingiz mumkin. Har bir o'qituvchi o'z faoliyatini mustaqil ravishda rejalashtiradi: Qiziqarli, qulay, shaxsiy va amaliyotga yo'naltirilgan tarkibni tanlaydi. Maqsadlarga erishish uchun turli qo'llanmalar va texnik vositalardan foydalanadi. Bolalar uchun turli xil tadbirlar, jumladan, san'atning turli turlari bilan bog'liq ijodiy faoliyat, ekskursiyalar, didaktik o'yinlar va boshqalarni tashkil qiladi.

Inklyuziv ta'lim amaliyoti har bir o'quvchining individualligini qabul qilish g'oyasiga asoslanadi va shuning uchun ham ta'lim har bir bolaning alohida ehtiyojlarini qondiradigan tarzda, tuzatish makonini tashkil etish orqali tashkil etilishi kerak. Geografiya darslarida imkoniyati cheklangan o'quvchilarning bilim faolligini rivojlantirish va tuzatish ko'rib chiqiladi.

Ta'lim ko'p jihatdan insonning hayotini, uning farovonligini, muvaffaqiyatini va o'zini o'zi anglash imkoniyatini belgilaydi. Zamonaviy dunyoda ijtimoiy rivojlanish istiqbollari asosan

ta'lim tizimining holatiga, uning shaxs va jamiyatning yuqori sifatli ta'lim xizmatlariga bo'lgan ehtiyojlarini qondirish qobiliyatiga bog'liq. Psixologik-pedagogik fikr shaxsga yo'naltirilgan ta'lim muammolariga tobora ko'proq murojaat qilmoqda. O'qituvchilarning shaxsni rivojlantirishga, uning o'zini o'zi rivojlantirishning ichki mexanizmlariga qiziqishi ortib bormoqda. Bola nafaqat tashqi ta'sir obyekti, balki o'z hayotining subyekti hamdir. Ta'sir obyekti o'zining maxsus ichki dunyosi bilan o'quvchining o'zi emas, balki uning o'sib-ulg'ayishi va o'zini shaxs sifatida quradigan sharoitlari bo'lishi kerak. Gap shundaki, zamonaviy maktab bolaning psixofiziologik xususiyatlarini hisobga olishga, shu asosda uning rivojlanishining individual traektoriyasini qurishga, iqtidorli bolalar bilan ham, iqtidorli bolalar bilan ham shaxsning o'zini maksimal darajada amalga oshirishi uchun sharoit yaratishga qodir emas.

Geografiya darslarida kognitiv faollikni faollashtirish muammosi ustida ish olib borilar ekan, o'quv mashg'ulotlarini qiziqarli qilish, qiyin material o'quvchilarga tushunarli va sodda bo'lishi, darslarni esa qiziqarliroq qilish bo'yicha vazifalar qo'yiladi. Ushbu muammolarni hal qilishda darsning turli bosqichlarida o'qitishning noan'anaviy usullari va shakllarini kiritish yordam berdi. Geografiya darslarida bilimga qiziqish, izlanish, yaratish, zukkolikni rivojlantirishga intilish muhitini yaxshilash muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun o'quvchilarning kognitiv faoliyatining har qanday turida, har qanday yo'nalishda kognitiv qiziqishlarini qo'llab-quvvatlashning turli usullari va uslublarini izlash kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Afanasyeva L.V., Gordeyuk T.N. "Tuzatish sinflarida o'quv jarayonining xususiyatlari: texnologiyalar, rivojlanish darslari" Volgograd, nashriyot uyi: Uchitel, 2011 yil.
2. Mayorova N.P., Chepurnyx E.E., Shurukht S.M. "Hayotiy ko'nikmalarni o'rgatish" Sankt-Peterburg. "Ta'lim va madaniyat" nashriyoti, 2002 yil.
3. Fopel K. "Bolalarni hamkorlikka qanday o'rgatish kerak? Psixologik o'yinlar va mashqlar" 4 jild.T.1 M.: Ibtido, 1998 y.
4. Fopel K. "Bolalarni hamkorlikka qanday o'rgatish kerak? Psixologik o'yinlar va mashqlar" 4 jild. - T.4 M.: Ibtido, 1999.
5. Shapovalova O.E. "Aqli zaif maktab o'quvchilarining hissiy rivojlanishini psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash" - M.; V. Sekachev, 2007 yil.